

PIGMENTY CERAMICZNE	N O R M A B R A N Ż O W A	BN-91
	Pigmenty ceramiczne Metody badań	7013-02/30
		Zamiast ¹⁾
		Grupa katalogowa 0809

1. WSTĘP

1.1. Przedmiot arkusza normy. Przedmiotem arkusza normy są metody badań pigmentów ceramicznych przeznaczonych do barwienia szkliv, farb oraz mas ceramicznych.

1.2. Zakres arkusza normy. Arkusz zawiera opis badań następujących właściwości pigmentów:

- pozostałości na sicie (2.1),
- powierzchni właściwej (2.2),
- ilości zanieczyszczeń (2.3),
- zawartości substancji lotnych w temperaturze 105°C (2.4),
- barwy i różnicy barwy (2.5),
- trwałości termicznej (2.6).

2. METODY BADAŃ

2.1. Oznaczanie pozostałości na sicie — wg PN-80/C-04401 p. 2.3.

2.2. Oznaczanie powierzchni właściwej — wg BN-70/4024-35.

2.3. Oznaczanie ilości zanieczyszczeń

2.3.1. Oznaczanie ilości soli rozpuszczalnych w wodzie — wg PN-80/O-04401 p. 2.5.3.

2.3.2. Oznaczanie ilości rozpuszczalnych związków wanadu

2.3.2.1. Zasada metody polega na określeniu ilości wanadu nie związanego w procesie technologicznym, przez pomiar absorbancji żółto zabarwionego kompleksu wanadu z formaldehydem, w środowisku silnie alkalicznym.

2.3.2.2. Aparatura. Spektrometr absorpcji atomowej.

2.3.2.3. Odczynniki i roztwory

- Chlorowodorek hydroksyloaminy ($\text{NH}_2\text{OH} \cdot \text{HCl}$).
- Cyjanek potasowy TRUCIZNA (KCN).
- Formalina (CH_2O), roztwór 38%.
- Kwas siarkowy (H_2SO_4), roztwór 1:1 (V/V).

e) Odczynnik kompleksujący — formaldehyd (CH_2NOH), roztwór 1 mol/l przygotowany w następujący sposób: zmieszać 7,9 g CH_2O z roztworem 7,0 h $\text{NH}_2\text{OH} \cdot \text{HCl}$ i rozcieńczyć roztwór wodą do 100 ml. Roztwór jest trwały.

f) Winian potasowo-sodowy ($\text{KNaC}_4\text{H}_4\text{O}_6$), roztwór 20%(m/m).

g) Woda amoniakalna NH_4OH (roztwór 25%(m/V)).

h) Wzorcowy roztwór wanadu zawierający 1 mg V_2O_5 w 1 ml roztworu, przygotowany w następujący sposób:

— 1,000 g pięciotlenku wanadu (V_2O_5), uprzednio wyprażonego w temperaturze około 500°C i ostudzonego, rozpuścić w 10% roztworze wodorotlenku sodowego. Roztwór zakwaszyć kwasem siarkowym i rozcieńczyć w kolbie pomiarowej do objętości 1 l, lub:

— 1,286 g metawanadanu amonowego (NH_4VO_3) rozpuścić w wodzie z dodatkiem 5 ml stężonego kwasu azotowego i rozcieńczyć roztwór wodą w kolbie pomiarowej do objętości 1 l.

i) Roztwór wzorcowy roboczy wanadu zawierający 0,1 mg V_2O_5 w 1 ml roztworu, przygotowany w następujący sposób: 20 ml wzorcowego roztworu wanadu odmierzyć do kolby pomiarowej pojemności 200 ml, uzupełnić wodą do kreski i wymieszać.

2.3.2.4. Przygotowanie krzywej wzorcowej. Do kolb pomiarowych pojemności 100 ml odmierzyć z biurety kolejno ilości roztworu wzorcowego roboczego rozcieńczonego tak, aby najmniejsze stężenie wynosiło 0,05 mg V_2O_5 , a największe — 0,5 mg V_2O_5 w 100 ml roztworu. Krzywą wzorcową należy wykreślić dla co najmniej ośmiu punktów pomiarowych.

Do każdej kolby dodać 2,5 ml roztworu winianu sodowo-potasowego, 0,1 g chlorowodoru hydroksyloaminy, około 10 mg cyjanu potasowego i 3 ml roztworu formaldehydu.

Roztwory szybko zalkalizować dodając 10 ml wody amoniakalnej, uzupełnić wodą do kreski i wymieszać.

Pozostawić roztwory w otwartych kolbach na co najmniej 20 h. Zmierzyć absorbancję roztworu przy długości fali $\lambda = 460$ nm w kuwetach pojemności 5 cm w odniesieniu do wody lub roztworu ślepej próby.

¹⁾ BN-81/7013-02 p. 4; BN-85/7013-05 p. 4; BN-85/7013-06 p. 5; BN-86/7013-08 p. 5; BN-87/7013-09 p. 5.

Zgłoszona przez Instytut Szkła i Ceramiki
Ustanowiona przez Dyrektora Instytutu Szkła i Ceramiki dnia 1 marca 1991 r.
jako norma obowiązująca od dnia 1 października 1991 r.
(Dz. Norm. i Miar nr 4/1991, poz. 10)

Na podstawie otrzymanych wartości absorbancji wykreślić krzywą wzorcową, odkładając na osi odciętych zawartość V_2O_5 w miligramach, a na osi rzędnych odpowiadające im wartości absorbancji.

2.3.2.5. Wykonanie oznaczania. Odważyć 10 g próbki barwnika. Przenieść ilościowo do zlewki pojemności 250 ml, dodać 20 ml wody destylowanej i 20 ml kwasu siarkowego (1:1) i ogrzać do wrzenia w ciągu 30 min. Przesączyć przez sączek ilościowy gęsty do kolby pomiarowej pojemności 100 ml (V) i przemyć kilkakrotnie wodą destylowaną. Po ostudzeniu uzupełnić roztwór w kolbie do kreski.

W zależności od spodziewanej zawartości wanadu, odmierzyć pipetą odpowiednią objętość (V_1) badanego roztworu do kolby pomiarowej pojemności 100 ml, dodać 2,5 ml roztworu winianu sodowo-potasowego, 0,1 g chlorowodoru hydroksyloaminy, około 10 mg cyjanku potasowego i 3 ml roztworu formaldoksymu. Roztwór szybko zalkalizować, dodając 10 ml wody amoniakalnej, uzupełnić wodą do kreski i wymieszać. Pozostawić roztwór w otwartej kolbie co najmniej na 1 h. Mierzyć absorbancję przy długości fali $\lambda = 460$ nm w odniesieniu do roztworu ślepej próby.

Zawartość V_2O_5 mg w badanym roztworze odczytać z krzywej wzorcowej.

2.3.2.6. Wynik. Zawartość pięciotlenku wanadu (V_2O_5) (X) obliczyć w procentach wg wzoru

$$X = \frac{a \cdot V}{m \cdot V_1 \cdot 1000} \cdot 100 \quad (1)$$

w którym:

a — ilość V_2O_5 odczytana z krzywej wzorcowej (mg),

V — całkowita objętość roztworu, (ml),

V_1 — objętość roztworu pobrana do oznaczenia, (ml),

m — masa próbki, (g).

Dopuszczalna różnica między wynikami dwóch równoległych oznaczeń nie powinna przekraczać 10% wyniku mniejszego.

2.3.3. Oznaczanie ilości rozpuszczalnych związków chromu sześciowartościowego i trójwartościowego

2.3.3.1. Zasada metody polega na określeniu ilości chromu nie związanego w procesie technologicznym, przez pomiar absorbancji fiolkowo zabarwionego kompleksu chromu sześciowartościowego z wufenylokarbazydem w środowisku kwaśnym.

2.3.3.2. Aparatura. Spektrometr absorpcji atomowej.

2.3.3.3. Odczynniki i roztwory

a) Dwufenylokarbazyd (C_6H_5NHNH) $_2$ CO — roztwór w acetonie ($CH_3/2CO$) przygotowany w następujący sposób: 0,25 g odczynnika rozpuścić w 100 ml acetonu z dodatkiem 1 ml kwasu siarkowego (H_2SO_4) (1+9). Przechowywać w butelce z ciemnego szkła.

b) Roztwór wzorcowy chromu (sześciowartościowego) zawierający — 1 mg Cr/ml: 2,8300 g dwuchromianu potasowego ($K_2Cr_2O_7$) rozpuszczony w temperaturze 140°C rozpuścić w wodzie destylowanej i rozcieńczyć w kolbie do objętości 1 l.

c) Kwas siarkowy (H_2SO_4) (1+9) (V/V).

2.3.3.4. Przygotowanie krzywej wzorcowej. Do kolb pomiarowych o pojemności 100 ml kolejno odmierzyć z biurety ilości roztworu wzorcowego tak, aby najmniejsza zawartość chromu wynosiła 0,01 mg Cr, a największa — 0,2 mg Cr w 100 ml roztworu. Krzywą wzorcową należy wykreślić dla co najmniej ośmiu punktów pomiarowych.

Do każdej kolby dodać kilka kropel kwasu siarkowego (1+9) doprowadzając do wartości pH = 1. Następnie dodać 1 ml roztworu dwufenylokarbazydu, dopełnić roztwór wodą destylowaną do kreski i wymieszać. Mierzyć absorbancję po 1 h przy długości fali $\lambda = 546$ nm stosując wodę jako odnośnik. Na podstawie otrzymanych wartości absorbancji wykreślić krzywą wzorcową odkładając na osi odciętych zawartość Cr w miligramach na osi rzędnych odpowiadające im wartości absorbancji.

2.3.3.5. Wykonanie oznaczania. Odważyć 5 g próbki barwnika. Przenieść ilościowo do zlewki pojemności 250 ml, dodać 50 ml wody destylowanej i ogrzewać w temperaturze 60°C w ciągu 30 minut. Przesączyć przez sączek ilościowy gęsty do kolby pomiarowej pojemności 100 ml (V) i przemyć kilkakrotnie wodą destylowaną. Po ostudzeniu uzupełnić roztwór w kolbie do kreski.

W zależności od spodziewanej zawartości chromu nie większej niż 40 μ g Cr, odmierzyć pipetą odpowiednią objętość (V_1) badanego roztworu do kolby pomiarowej pojemności 100 ml, doprowadzić do wartości pH = 1 kwasem siarkowym (1+9). Dodać 1 ml roztworu dwufenylokarbazydu, dopełnić roztwór wodą do kreski i wymieszać. Zmierzyć absorbancję roztworu po 1 h przy długości fali $\lambda = 546$ nm stosując wodę jako odnośnik. Odczytać zawartość chromu w badanym roztworze z krzywej wzorcowej.

2.3.3.6. Obliczanie wyników. Zawartość chromu (X) obliczyć w procentach według wzoru

$$X = \frac{a \cdot V}{m \cdot V_1 \cdot 1000} \cdot 100 \quad (2)$$

w którym:

a — ilość chromu odczytana z krzywej wzorcowej, mg,

V — całkowita objętość roztworu, ml,

V_1 — objętość roztworu pobrana do oznaczenia, ml,

m — masa odważki próbki, g,

1000 — mnożnik przeliczeniowy z mg na g,

100 — mnożnik przeliczeniowy na %.

2.4. Oznaczanie zawartości substancji lotnych w temperaturze 105°C wg PN-80/C-04401 p. 2.4.

2.5. Oznaczanie barwy i obliczanie różnicy barwy

2.5.1. Zasada metody. Metoda polega na wyznaczeniu składowych trójchromatycznych barwy próbki za pomocą kolorymetru i obliczeniu współczynników barwy wg wzorów.

2.5.2. Aparatura. Kolorymetr MOMCOLOR lub inne urządzenia podobnej klasy, charakteryzujące się warunkami pomiaru:

- źródło światła — C,
- geometria optyczna — 0/45,
- obserwator normalny — 2°,
- wzorce standardowe.

2.5.3. Przygotowanie próbek. Próbkę pigmentu o masie 10 g i 7 ml wody destylowanej należy wymieszać w ciągu 15 minut przy użyciu mieszadła magnetycznego, a następnie przelać do parownicy precedzając przez sito o boku oczka kwadratowego 0,063 mm. Uzyskaną zawiesinę pokryć, przez dwukrotne polewanie, oczyszczony czerep płytki ściennej biskwitowej o powierzchni około 30 cm². Suszyć w temperaturze pokojowej w ciągu 24 h.

2.5.4. Wykonanie oznaczenia. Wyznaczyć składowe trójkromatyczne X, Y, Z w trzech różnych miejscach płaszczyzny próbki pomiarowej. Obliczyć współczynniki L*, a*, b* według następujących wzorów:

$$L^* = 116 \left(\frac{Y}{Y_0} \right)^{1/3} - 16 \quad (3)$$

$$a^* = 500 \left[\left(\frac{X}{X_0} \right)^{1/3} - \left(\frac{Y}{Y_0} \right)^{1/3} \right] \quad (4)$$

$$b^* = 200 \left[\left(\frac{Y}{Y_0} \right)^{1/3} - \left(\frac{Z}{Z_0} \right)^{1/3} \right] \quad (5)$$

Przy zachowaniu warunków, w których:

$$\frac{X}{X_0}; \quad \frac{Y}{Y_0}; \quad \frac{Z}{Z_0} > 0,01 \quad (6)$$

X₀, Y₀, Z₀ — oznaczają składowe trójkromatyczne bodźca barwowego, umownie białego. Dla źródła światła C i kąta obserwacji 2° wynoszą one:

$$X_0 = 98,07$$

$$Y_0 = 100,00$$

$$Z_0 = 118,22$$

2.5.5. Obliczanie różnicy barwy. Różnicę barwy ΔE^x obliczyć według wzoru

$$\Delta E^* = \sqrt{(\Delta L^*)^2 + (\Delta a^*)^2 + (\Delta b^*)^2} \quad (7)$$

w którym:

$$\Delta L^* = \bar{L}_b^* - \bar{L}_p^*$$

$$\Delta a^* = \bar{a}_b^* - \bar{a}_p^*$$

$$\Delta b^* = \bar{b}_b^* - \bar{b}_p^*$$

$\bar{L}_p^*, \bar{a}_p^*, \bar{b}_p^*$ — średnia wartość współczynników barwy dla próbki porównawczej

$\bar{L}_b^*, \bar{a}_b^*, \bar{b}_b^*$ — średnie wartości współczynników barwy dla próbki badanej

2.6. Oznaczanie trwałości termicznej

2.6.1. Oznaczanie trwałości termicznej w szklwie na płytce ściennie

2.6.1.1. Zasady metody. Metoda polega na wizualnej ocenie barwy szklwi z udziałem pigmentu, wypalonego w temperaturach różniących się od siebie o 60°C.

2.6.1.2. Przygotowanie próbek. Przygotować szklwiwo na płytce ściennie: odważyć 300 g fryty przezroczystej lub zmętnionej, 15 g kaolinu, 12 g pigmentu w przypadku fryty przezroczystej lub 6 g pigmentu w przypadku fryty zmętnionej, 0,3 g MgCl₂ i 225 ml wody. Odważony zestaw zemleć w młynku kulowym do pozostałości 0,5 ÷ 0,8% na sicie o boku oczka kwadratowego 0,063 mm. Tak przygotowanym szklwiwo pokryć ręcznie przez polewanie płytki biskwitowe, dobierając gęstość szklwiwo taką, aby na płytce o wymiarach 150 × 150 mm znajdowało się 27 ± 1 g suchego szklwiwo.

2.6.1.3. Wykonanie oznaczenia. Próbki przygotowane wg 2.6.1.2 wypalić w temperaturach: część w 980°C, część w 1040°C stosując krzywą wypalania wg tabl. 1.

Tablica 1

Upływ czasu h	Uzyskane temperatury °C
1	170
2	320
3	480
4	620
5	750
5,5	860
6	920
6,5	980
7	1040

W maksymalnej temperaturze przewidzianej dla poszczególnych próbek zastosować wypalanie izotermiczne w ciągu jednej godziny.

Studzenie płytek — naturalne, z bezwładnością pieca.

Wizualnie ocenić barwę szklwiwo wypalonych w temperaturach 980°C i 1040°C. Brak różnicy między porównywalnymi próbkami świadczy o trwałości termicznej badanego pigmentu w szklwiwo na płytce ściennie.

2.6.2. Oznaczanie trwałości termicznej w szklwiwo na płytce uniwersalne kamionkowe

2.6.2.1. Zasada metody. Metoda polega na wizualnej ocenie barwy szklwiwo z udziałem pigmentu, wypalonego w temperaturach różniących się od siebie o 40°C.

2.6.2.2. Przygotowanie próbek. Przygotować szklwiwo na płytce uniwersalne: odważyć 300 g szklwiwo podstawowego przezroczystego lub zmętnionego, 6 g badanego pigmentu, 0,3 g chlorku magnezu, 0,6 g polifosu i 225 g wody. Odważony zestaw zemleć w młynku kulowym do pozostałości 1,2 ÷ 1,5% na sicie o boku oczka kwadratowego 0,063 mm. Tak przygotowanym szklwiwo pokryć przez natrysk płytki surowe, dobierając gęstość tak, aby na płytce 200 × 200 mm znajdowało się 35 ± 1 g suchego szklwiwo.

2.6.2.3. Wykonanie oznaczenia. Próbki przygotowane wg 2.6.2.2 wypalić: część w temperaturze 1140°C, drugą część w temperaturze 1180°C lub część w 1180°C drugą część w temperaturze 1220°C, w zależności od optymalnej temperatury wypalania danego szklwiwo.

Wypalanie należy prowadzić wg krzywych podanych w tabl. 2.

Tablica 2

Uprływ czasu minuty	Uzyskane temperatury °C		
2	430	430	490
6	630	630	780
10	760	820	880
13	900	940	950
16	1110	1115	980
19	1130	1140	1000
22	1140	1165	1050
24	—	—	1100
26	1140	1180	—
27	—	—	1150
30	1120	1180	1220
31	—	—	1220
32	1115	1120	1220
34	650	720	—
36	650	650	610
37	—	—	590
39	500	520	580
41	360	370	—
42	—	—	530
49	60	60	60

Wizualnie ocenić barwę szkliw wypalonych w temperaturach 1140°C i 1180°C oraz 1180°C i 1220°C. Brak różnic między porównywalnymi próbkami świadczy o trwałości termicznej badanego pigmentu w szkliwie.

2.6.3. Oznaczenie trwałości termicznej w szkliwie na wyroby sanitarne

2.6.3.1. Zasada metody. Metoda polega na wizualnej ocenie barwy szkliwa z udziałem pigmentu wypalane go w temperaturach różniących się od siebie o 40°C.

2.6.3.2. Przygotowanie próbek. Do suchego szkliwa przezroczystego lub zmętnionego dodać 2% badanego pigmentu, umieścić w młynku laboratoryjnym, dodać wody w stosunku 1:0,75 i mieszać w ciągu 4 h.

Tak przygotowanym szkliwem pokryć ręcznie 4 kształtki o powierzchni około 50 cm² z masy na wyroby sanitarne. Próbki ze szkliwem badanym wypalić w piecu elektrycznym.

2.6.3.3. Wykonanie oznaczenia. Część płytek wypalić w temperaturze 1230°C stosując przyrost temperatury w czasie 150°C/h i przytrzymanie izotermiczne — 30 minut. Pozostałe próbki wypalić w temperaturze 1270°C z postępowaniem temperatury 150°C/h, z czasem przytrzymania izotermicznego 30 minut. Wizualnie porównać jakość powierzchni i barwę szkliw wypalanych w temperaturze 1230°C i 1270°C. Brak różnic między próbkami świadczy o trwałości termicznej pigmentu w badanym szkliwie.

2.6.4. Oznaczenie trwałości termicznej w farbach naszkliwnych

2.6.4.1. Zasada metody. Metoda polega na wizualnej ocenie barwy farby wypalanej w temperaturach różniących się o 60°C.

2.6.4.2. Przygotowanie próbek. Przygotować farbę naszkliwną: 15 ÷ 20% badanego pigmentu, 80 ÷ 85% zmielonego topnika barowo-olowiowego, stosowanego do farb naszkliwnych wypalanych w zakresie temperatur 780 ÷ 840°C. Wymieszać dokładnie w młynku kulowym. Z otrzymanej farby i zaprawiacza, stosowanego do sitodruku, przygotować pastę. Na białą powierzchnię porcelanową nanieść stosując metodę sitodruku pastę w postaci wzoru o powierzchni około 30 cm². Przygotować dwie próbki wypalić je w piecu elektrycznym.

2.6.4.3. Wykonanie oznaczenia. Jedną próbkę wypalić w temperaturze 780°C drugą w 840°C stosując przytrzymanie izotermiczne 30 minut. Wizualnie ocenić jakość barwy dekoracji wypalonych w temperaturze 780 i 840°C.

Brak różnic między próbkami dekoracji świadczy o trwałości termicznej pigmentu w farbie naszkliwnej.

2.6.5. Oznaczenie trwałości termicznej w farbach podszkliwnych

2.6.5.1. Zasada metody. Metoda polega na wizualnej ocenie barwy farby podszkliwnej wypalanej w temperaturach różniących się od siebie o 60°C.

2.6.5.2. Przygotowanie próbek. Przygotować farbę podszkliwną przez dokładne wymieszanie 10 ÷ 20% topnika przeznaczonego do farb podszkliwnych, 70 ÷ 80% badanego pigmentu i 10% kaolinu w młynku laboratoryjnym.

Z otrzymanej farby i wody lub zaprawiacza przygotować pastę. Przygotowaną pastę nanieść w postaci kół lub kwadratów o powierzchni około 30 cm² na 2 płytki biskwitowe. Następnie całość pokryć równomierną warstwą szkliwa przezroczystego. Próbki z badaną farbą wypalić w piecu elektrycznym.

2.6.5.3. Wykonanie oznaczenia. Jedną płytkę wypalić w temperaturze 980°C stosując przyrost temperatury 150°C/h i przytrzymanie izotermiczne — 30 minut.

Drugą płytkę wypalić w temperaturze 1040°C z postępowaniem temperatury 150°C/h, z czasem przytrzymania izotermicznego — 30 minut. Wizualnie ocenić jakość barwy dekoracji wypalonych w temperaturze 980 i 1040°C. Brak różnic między próbkami świadczy o trwałości termicznej pigmentu w farbie podszkliwnej.

K O N I E C

INFORMACJE DODATKOWE

1. Instytucja opracowująca normę — Instytut Szkła i Ceramiki, Warszawa.

2. Istotne zmiany w stosunku do norm nowelizowanych. Ujednolicono metody badań dla wszystkich pigmentów, niezależnie od ich barwy.

3. Normy związane

PN-80/C-04401 Pigmenty. Ogólne metody badań

BN-70/4024-35 Odlewnicze materiały formierskie. Badania laboratoryjne mas samoutwardzalnych. Oznaczanie powierzchni właściwej sproszkowanych utwardzaczy i aktywatorów.

4. Normy międzynarodowe

ISO 787 Part. 16 Determination of relative tinting strength and colour on reduction of coloured pigments-Visualcomparison method

ISO 7724 Paints and varnishes — Colorimetry

Part 1 : Principles

Part 2: Colour measurement

Part 3: Colculation of colour differences

Niniejszy arkusz 30 normy BN-91/7013-02 jest zgodny z w/w normami ISO w zakresie oznaczania barwy pigmentów

RFN DIN 6174 Farbmtrische Bestimmung von Farbabständen bei Körperfarben nach der CIELAB-Formel

5. Autorzy projektu normy — dr Cecylia Dziubak, mgr Anna Zych — Instytut Szkła i Ceramiki, Warszawa.